

УДК 37-043.2:001.53:37.013(477:470+571)

ВІКТОР МОЗГОВИЙ, доктор педагогічних наук, доцент
Відокремлений підрозділ «Миколаївська філія Київського
національного університету культури і мистецтв»
Адреса: вул. Декабристів, 17, м. Миколаїв, 54017, Україна
E-mail: viktoriya-72@mail.ru

ДИНАМІЧНИЙ СПЕКТР ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЇ У КОНТЕКСТІ ПОГЛЯДІВ ЗАРУБІЖНИХ ДОСЛІДНИКІВ

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено сутнісні ознаки та функціональність режисури педагогічної дії в освітніх практиках України і Російської Федерації. Використовуючи описові характеристики науковців, педагогів-дослідників зазначених країн щодо режисури педагогічної дії, у статті визначаємо спільні та відмінні риси досліджуваного феномену, порівнюємо його структуру та компоненти. Проаналізовані тлумачення дають підстави стверджувати про походження феномену «режисура педагогічної дії», що ґрунтується на синтезі театрального й педагогічного мистецтва. Режисура педагогічної дії орієнтована на методичну забезпеченість сучасних тенденцій розвитку гуманістичної освіти і створює відповідне емоційне поле для всебічного розвитку особистості. У межах проведеного дослідження встановлено, що в освітній практиці Російської Федерації режисура педагогічної дії має практико орієнтований характер і використовується як метод емоційного впливу на учня в процесі вирішення освітніх завдань середньої загальної освіти. Більш розширеним є спектр використання режисури педагогічної дії у вітчизняних системах середньої загальної та вищої освіти, де феномен здебільшого пов'язується з розвитком професіоналізму вчителя, його педагогічної майстерності, що сприяє організації освітнього процесу на новому рівні – творчій функції, орієнтованій на вибудову результативної педагогічної взаємодії. За результатами порівняльного аналізу зроблено висновок, що осмислення результативності використання функції режисури педагогічної дії в системах середньої загальної, вищої освіти зазначених країн сприятиме виведенню учнів/студентів і учителів/викладачів на новий рівень організації вільної педагогічної взаємодії, у якій авторська позиція педагогів сприятиме задоволенню особистісних освітніх потреб вихованців.

Ключові слова: феномен, режисура педагогічної дії, педагогічна взаємодія, синтез театрального і педагогічного мистецтва, творча функція, свобода особистості.

ВСТУП

Прогресивні зміни, що відбулися у вітчизняних системах вищої та середньої загальної освіти (Закон «Про вищу освіту» 2015 р., Концепція нової української школи, 2016 р.), дають підстави сподіватися не лише на оновлення вказаних освітніх галузей, а й на визнання їх на світовому рівні. Європейські освітні системи зорієтували Україну в зазначених документах на опрацювання таких пріоритетних напрямів, як: автономність вищого навчального закладу, академічна мобільність, академічна свобода, педагогічне партнерство тощо. Реалізація визначених стратегічних завдань потребуватиме в першу чергу вчителя, викладача вищої школи,

готового до педагогічної дії на абсолютно нових засадах – вільної, культуротворчої, майстерної взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу. Перспективна педагогіка партнерства буде мати успіх лише за умови врахування особистісної свободи учнів і вчителів. Для втілення такої програми сучасний учитель повинен бути готовий до реалізації нової функції педагогічної взаємодії – режисури педагогічної дії.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Враховуючи спорідненість режисури педагогічної дії із певними педагогічними поняттями та термінами, метою нашого дослідження є проведення порівняльного аналізу феномену в контексті освітніх систем України і Російської Федерації.

ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Аналізуючи походження та розвиток феномену «режисур педагогічної дії», звертаємо увагу на дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців щодо важливості розвитку вміння майбутніх учителів режисувати педагогічну взаємодію на різних етапах професійної діяльності (О. С. Булатова, Л. Г. Дубина, В. І. Загвязинський, О. С. Задоріна, І. А. Зязюн, В. А. Кан-Калик, О. М. Князев, Є. В. Копилець, Л. В. Крамущенко, О. А. Лаврінченко, Л. І. Лимаренко, О. М. Отич, С. О. Швидка та ін.), науково-методичного обґрунтування режисури уроку (В. М. Букатов, О. П. Єршова та ін.).

З-поміж основних методів дослідження нами використано опис, порівняння та узагальнення, що є характерним інструментарієм методології порівняльної педагогіки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Сучасна педагогічна практика на різних рівнях наукового осмислення усе частіше розглядається як мистецтво педагогічної взаємодії. Підтвердженням цього припущення може бути досить висока популярність гуманістичного та творчого принципів, що домінують у сучасній професійній освіті. Пріоритетність людиноцентристської теорії розвитку сучасного суспільства беззаперечно обиратиме шляхи розвитку подій, у яких на першому плані опиняться особистість з її враженнями, думками, позиціями, віруваннями, культурою, освіченістю тощо. Найбільш поширеною формою розуміння мистецтва вибудови педагогічної взаємодії є синтез театральної і педагогічної практики. Слід зазначити, що в педагогічній теорії сформовано певний науковий підхід, який регулює внутрішні та зовнішні фактори вказаного синтезу – драмогерменевтичний підхід. Виразність і результативність драмогерменевтичного підходу забезпечила йому широку популярність у багатьох освітніх системах світу. У деяких світових педагогічних практиках (Німеччина, Франція, Велика Британія та ін.) він так і залишився синтезом театального мистецтва та педагогіки, сформувавши альтернативну методику драмапедагогіки, про що свідчить проведений аналіз робіт зарубіжних науковців [12; 13; 14].

Проте в педагогічній практиці України і Російської Федерації зазначений підхід трансформувалася у драмогерменевтичну педагогіку з формуванням нової мистецько-педагогічної функції – режисури педагогічної дії. Це зумовлено тим, що театральна педагогіка сформувалася як практичний складник підготовки актора в Російській імперії наприкінці XIX століття. До того ж тривалий період історичного розвитку обох країн поєднувався географічним, політичним, ідеологічним співіснуванням, що, безперечно, впливало і на освітню галузь. Однак з отриманням незалежності 1991 року Україна одночасно виборола право на авторство оригінальних ідей, концепцій у педагогічній науці.

Подальший виклад основного матеріалу потребує встановлення сутності порівняльного аналізу та дотримання вимог щодо проведення його в контексті

педагогічного дослідження. Обґрунтовуючи методи педагогічного дослідження, С. У. Гончаренко зазначає, що «метод, за яким відбувається зіставлення досліджуваних предметів та встановлення їх подібності або відмінності, називається порівнянням» [2, с. 117]. Розтлумачуючи сутність поняття «порівняння», О. М. Новіков наголошує на тому, що «складовою частиною порівняння завжди є аналіз, так як для будь-якого порівняння потрібно виокремити відповідні ознаки порівняння. Порівняння – один із теоретичних методів-операцій, притаманний будь-якій діяльності» [8, с. 162].

Враховуючи зазначені вище рекомендації, ми визначили відповідні ознаки, які будемо досліджувати в запропонованих наукових позиціях щодо режисури педагогічної дії, зокрема: трактування режисури педагогічної дії як методу або репрезентації феномену як функції, що відповідає певному рівню професійної підготовки – педагогічній майстерності.

Розпочнемо аналіз досліджуваного феномену з наукового доробку вітчизняних учених. Одним із перших науковців, який наголосив на доцільності оволодіння педагогами акторсько-режисерськими вміннями, був І. А. Зязюн. У «Педагогічній майстерності» за загальною редакцією автора акцентовано увагу на тому, що «...режисуру в педагогічній діяльності розглядають як вміння вчителя конструювати і вибудовувати мікроситуації взаємодії з учнем (або учнями) відповідно до завдання, логіки педагогічного задуму» [10, с. 310]. Натомість більш узагальненим є визначення науковця щодо педагогічної режисури, наведене у монографії «Філософія педагогічної дії», де автор наголошує на тому, що «як режисер учитель виконує функцію: аналізу, цілепокладання, планування, організації, проектування, мотивування, оцінки, комунікації та ін.» [4, с. 488].

Слід також звернути увагу на роботи вітчизняних науковців, що досліджували педагогічний доробок фундаторів української педагогічної науки. Так, аналізуючи педагогічну спадщину А. С. Макаренка в контексті майстерності режисури педагогічної дії, Л. В. Крамушенко робить висновок, що «...мистецтво вибудовування логіки діяльності педагога у вигляді певної послідовності різних ситуацій – мізансцен, що забезпечує розв'язання педагогічного завдання, визначається поняттям «режисури педагогічної взаємодії» [6, с. 192]. Продовжуючи дослідження персоналій у педагогічній теорії і практиці, Л. Г. Дубина звертає увагу на педагогічний талант В. О. Сухомлинського, зазначаючи, що «...високий рівень володіння стратегією і тактикою педагогічної взаємодії, акторськими і режисерськими здібностями дозволяє називати В. О. Сухомлинського не лише видатним учителем-гуманістом, але й видатним режисером педагогічної дії» [3, с. 163].

Щодо сучасних досліджень феномену, то звернемо увагу на доробок науковців, що розглядають режисуру педагогічної дії як мистецько-педагогічну функцію професійної взаємодії учителя та учасників освітнього процесу. Так, обґрунтовуючи основи формування педагогічної майстерності вчителів художньої культури, Л. І. Лимаренко робить висновок, що «...вчитель художньої культури, використовуючи у навчально-виховному процесі мистецтво театру, виступає в декількох ролях: драматурга, вибудовуючи задум свого уроку за законами драматургії; у ролі режисера, втілюючи за законами режисури задум уроку; у ролі актора, вміло використовуючи мистецтво сценічної дії» [7, с. 48].

Враховуючи попередні наукові позиції щодо сутності режисури педагогічної дії, автор пропонованої статті має власне тлумачення, яке характеризує феномен із

позиції творчої функції вчителя, спрямованої на налагодження результативної педагогічної взаємодії в межах реалізації завдань освітнього процесу.

Цікавим, на нашу думку, є науковий доробок російських учених. Так, О. П. Єршова, досліджуючи педагогіку як практичну режисуру, констатує, що «...у якому стані не був би клас до початку уроку, вчителю завжди треба вміти налагодити контакт з учнями, дати можливість дітям зняти напруження, швидко оцінити ситуацію в класі та скорегувати не тільки план уроку, але й свою поведінку, оскільки вона повинна бути виразною, прийнятною для учнів та спонукати до співпраці. Іншими словами, вчителю потрібно по-новому, виходячи з конкретних, незапланованих умов, режисувати урок» [11, с. 9].

Заслугує на увагу тлумачення сутності «педагогічної режисури», запропоноване О. С. Булатовою, яка стверджує, що «режисура (педагогічна) – це розробка уроку у вигляді детальної партитури: уміла побудова логіки взаємодії учасників педагогічного процесу; вміння вибудовувати ціннісне ставлення до об'єкта вивчення; організація морального впливу на учнів; виділення основних за думкою і силою емоційного впливу епізодів уроку, їхня постановка; внутрішнє поєднання усієї палітри барв уроку, усього калейдоскопу подій на ньому, усього спектру проявлених стосунків; планування й організація темпоритму уроку, розкриття ключових моментів уроку в часовому просторі» [1, с. 204].

Орієнтованим на практику є підхід О. М. Князева щодо обґрунтування режисури та менеджменту технологій активного ігрового навчання, при характеристиці яких автор констатує: «Під такою режисурою розуміється діяльність, орієнтована на постановку активно-ігрової технології при реалізації якої педагог як режисер покладає на себе відповідальність за організацію, конструювання змісту, використання сценічних (ігрових) засобів ігропроцесу» [5, с. 53].

У контексті вищеописаних наукових поглядів найбільш повним є визначення «режисури педагогічної», наведене в «Педагогічному словнику» за редакцією В. І. Зягвизинського, де «режисура педагогічна» трактується як «...діяльність педагога, який володіє значним гуманістичним і педагогічним потенціалом, спрямована на вироблення та реалізацію задуму заняття, яка охоплює: формування в учнів цілісних уявлень і відносно завершених способів діяльності; педагогічно обґрунтовану структурно-композиційну побудову заняття з виділенням основних, за задумом та силою емоційного впливу, епізодів; з'ясування логіки взаємодії учасників педагогічного процесу та окреслення умов виявлення переживань у цих ситуаціях, визначення змістово-емоційних домінант взаємодії, умов виникнення ціннісного ставлення до об'єкта, що вивчається; організацію морального впливу на учнів; планування та організацію темпо-ритмового малюнка взаємодії, розкриття ключових моментів заняття (уроку, зустрічі, презентації) в часі і просторі педагогічних мізансцен; пошук варіантів використання різних вербальних і невербальних засобів для вираження думки та почуття, які розкривають значення фрагменту змісту освіти; створення атмосфери спільного творчого пошуку, загального позитивного настрою, максимально сприятливих умов для інтелектуальної діяльності дітей» [9, с. 206].

Порівнюючи наукові підходи до сутності та функціональності режисури педагогічної дії вченими України і Російської Федерації, можемо провести відповідні узагальнення визначених ознак феномену, зокрема:

– у наукових позиціях вітчизняних учених похідним явищем для режисури педагогічної дії є педагогічна майстерність, яка активно використовує синтез

театрального й педагогічного мистецтва у формуванні теоретичних і практичних основ реалізації результативної педагогічної дії/взаємодії. Такий підхід сформував для режисури педагогічної дії нові межі науково-педагогічного розвитку – творча, мистецько-педагогічна функція з відповідною структурою та компонентним складом. Ми не можемо стверджувати, що запропоновано «панацею» у вирішенні основної проблеми освітнього процесу – подолати опір особистості (дитини, учня, студента) процесу навчання/виховання. Однак у контексті реалізації підходів свободи розвитку особистості в сучасному освітньому просторі зазначена функція може розглядатися як один з варіантів удосконалення підходів до організації педагогічної дії на демократичних засадах, що сприймаються світовою педагогічною спільнотою. Підтвердження доцільності такої роботи знаходимо в «Концепції Нової української школи» (2016 р.), у якій більшість репрезентованих ключових компонентів стосуються вибудови вільної, партнерської суб'єкт-суб'єктної взаємодії у межах загальної середньої освіти;

– щодо позицій педагогів-дослідників Російської Федерації, то можемо говорити про чітко визначений практичний вектор режисури педагогічної дії. Ми не зменшуємо значущість цього наукового доробку, проте його практична орієнтованість (режисура уроку, емоційна насиченість окремого етапу уроку, режисура виховного заходу тощо) суттєво обмежує функціональність досліджуваного феномену в контексті розвитку гуманізації педагогічної теорії і практики.

ВИСНОВКИ

Отже, проведений порівняльний аналіз феномену «режисура педагогічної дії» в освітніх системах України і Російської Федерації дозволив встановити спільні та відмінні риси у його трактуванні. Отримані результати дають підстави стверджувати, що здебільшого практика використання режисури педагогічної дії стосується середньої загальної освіти зазначених країн, зокрема функціональність досліджуваного феномену переважно асоціюється зі створенням відповідного емоційного фону (налаштування, навіювання тощо) у процесі організації навчання/виховання. Водночас, осмислення результативності використання функції режисури педагогічної дії в системі вищої освіти зазначених країн сприятиме виведенню студентів і викладачів на новий рівень організації вільної педагогічної взаємодії, у якій авторська позиція викладача сприятиме задоволенню особистісних освітніх потреб студента.

Перспективи подальших досліджень зорієтували нас на проведення порівняння підходів щодо підготовки майбутніх учителів до режисури педагогічної дії в Україні та у європейському досвіді підготовки вчителів драми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Булатова О. С. Педагогический артистизм : учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. заведений / О. С. Булатова. – М. : Академия, 2001. – 240 с.
2. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження : методологічні поради молодим науковцям / С. У. Гончаренко. – К.; Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. – 278 с.
3. Дубина Л. Сухомлинський В. О. як режисер педагогічної дії / Л. Дубина // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2001. – № 3. – С. 155–164.
4. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії : монографія / І. А. Зязюн. – Черкаси : ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – 608 с.
5. Князев А. М. Режиссура и менеджмент технологий активно-игрового обучения : учеб. пособие / А. М. Князев, И. В. Одинцова; под ред. А. А. Деркача. – М. : РАГС, 2008. – 207 с.

6. Крамущенко Л. В. Майстерність режисури педагогічної взаємодії у досвіді А. С. Макаренка / Л. В. Крамущенко [Електронний ресурс] – Режим доступу : ipnpu.edu.ua/nauka/Vitoki/2008_vutoku_5/kramuchtenko.pdf.

7. Лимаренко Л. І. Від театру до майстерності (формування педагогічної майстерності учителів художньої культури на прикладі вивчення циклу театральних дисциплін) : монографія / Л. І. Лимаренко. – Херсон : Видавництво ХДУ, 2006. – 116 с.

8. Новиков А. М. Методология : словарь системы основных понятий / А. М. Новиков, Д. А. Новиков. – М. : Либриком, 2013. – 208 с.

9. Педагогический словарь : учеб. пособ. / [авт.-сост. В. И. Зягвизинский и др.] : под ред. В. И. Зягвизинского, А. Ф. Закировой. – М. : Академия, 2008. – 345 с.

10. Педагогічна майстерність : підручник / [І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.]; за ред. І. А. Зязюна. – 3-є вид., допов. і переробл. – К. : СПД Богданова А. М., 2008. – 376 с.

11. Режиссура урока, общение и поведение учителя : пособие для учителя / А. П. Ершова, В. М. Букатов / РАО Моск. психол.-соц. ин-т. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Флинта, 2010. – 344 с.

12. Boyd S. Welttheater: übersetzen, adaptieren, inszenieren. Thomas Hürlimanns Das Einsiedler Welttheater; nach Calderón de la Barca und in englischsprachiger Fassung: Cork's World Theatre / S. Boyd, M. Schewe. – Berlin : Schibri, 2012. – 184 S.

13. Kessler B. A Shared Mission. Dramapädagogik, interkulturelle Kompetenz und holistisches Fremdsprachenlernen / B. Kessler, A. Küppers // Szenario. – 2008. – Volume 2. – No 2. – S. 3–24.

14. Koch G. Zur Theaterpädagogik in der Bundesrepublik Deutschland. Ein Überblick / G. Koch // Szenario. – 2011. – Volume 5. – No 1. – S. 76–94.